

Қытай әдебиетін оқытудың тиімді әдістері

Д.Ә. Мадиев

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

daniyarmadiev@mail.ru

Түйін. Берілген мақалада жоғары оқу орындарында (Қазақ ұлттық университеті шығыстану факультеті қытайтану кафедрасының мысалында) қытай әдебиетін оқытудың тиімді әдістері мен студенттердің өзіндік жұмысына қатысты бірқатар ұсыныстар берілген.

Әдебиет музыка, бейнелеу өнері сияқты адамға эстетикалық тәрбие беретін пәндер қатарына жатады. Әдеби шығармада өмірдің сан қилы қырлары көрініс табады, сондықтан ол адамның рухани байлығын арттырып, тұлға ретіндегі өзіндік болмысын қалыптастырады.

Әдебиетті дұрыс оқыту студенттің шығарма желісін өмір түрінде қабылдап, ол арқылы әлемді танып-білуіне, көтерілген мәселеге өз көзқарасы мен түсінігін қалыптастыруына, оқырмандық қабілетін жетілдіріп, әдеби шығарма тілін меңгеруіне аса зор ықпал етеді.

Шетел әдебиетін оқыту методикасы, соның ішінде қытай әдебиетін оқыту әдістері жайында айтар болсақ, қытай тілі мен әдебиетін негізгі мамандық ретінде оқитын студенттердің әдеби шығармалар арқылы қытайдың мыңдаған жылдар бойы қалыптасқан мәдениетімен танысуына, әдет-ғұрпы, ой-санасы мен діни наным-сенімдері жөнінде мағлұмат алып, оны жан-жақты игеруіне, оқытушының әр сабаққа тақырыпқа сай, методикалық талаптарға байланысты сабақтың ғылыми, эстетикалық және тәрбиелік мәніне маңыз бере отырып дайындалуы ерекше ықпал етеді. Сонымен қатар алдын ала әр сабақтың мақсаты анықталып, сәйкесінше, оқылатын дәрістің мәтіні дайындалады әрі методикалық әдіс-тәсіл таңдап алынады. Егер «қытай әдебиетін оқыту методикасының» «классикалық филология», «оқитын ел әдебиеті», «базалық шет тілі», «шет тілін оқыту методикасы» және тағы басқа салалас пәндермен байланыстылығын ескеретін болсақ, сабақ желісі осы пәндермен ортақ мақсатқа дайындалуы қажет. Әдебиет пәні сабағында оқытушы,

негізінен, өзара байланысты келесі мақсаттарды қоя алады. Оларға тәрбиелік мақсат, оқыту немесе үйрету мақсаты және дамыту мақсаты жатады. Осы жерде дамыту мақсатын талдап айтар болсақ, ол студенттің логикалық ой-тұжырымын дамыту, шет тілінде сөйлеу дағдысын дамыту, әдеби шығарманы мәнерлеп оқи білу дағдысын дамыту секілді элементтерден тұрады.

Мысалы, көне дәуірден келе жатқан әдеби жәдігер, жыр жинағы «Ши цзинді» алсақ, жинаққа енген өлеңдер классикалық шығарма ретінде қарастырылады. Сонымен қатар бұл әдеби мұра әрі жыр жолдары тілдік құрылым ретінде тіл үйренушіге көмекші құралдың рөлін атқаратыны сөзсіз. Осы мысалдан көріп отырғанымыздай, оқытушы «Ши цзинді» оқытуда алдына бірнеше мақсат қояды. Біріншіден, «Ши цзинді» айта отырып, басқа да классикалық шығармалармен студенттерді таныстырады. Екіншіден, жинаққа енген өлеңдерге тематикалық сараптама жасап, мазмұнына қарай топтастырады. Үшіншіден, «Ши цзин» поэзиясының тілін студенттердің тілдік қорын байытуға пайдаланады.

Әдебиет сабағында әдеттегі қалыптасқан методикалық тәсілдер оқытушының тақырыпқа қатысты лекция оқып, студенттердің оны конспектілеуі, практикалық әдіспен (студенттердің оқулықпен, басқа да қосымша материалдар арқылы дайындығы) қатар, көрнекілік құралдар да, соның ішінде соңғы кездері кең тараған әрі тиімді әдіс – техникалық құралдар да қолданылады.

Дәріс барысында көрнекілік пен техникалық құралдардың қолданылуы студенттердің тақырыпқа қатысты қосымша мәліметтерді ба-

рынша толық игеруіне ықпал етеді. Әсіресе техникалық құралдар – әдебиетті оқытудың заманауи ғылыми, практикалық негізі. Техникалық құралдарды қолдану барысында олардың аясының кеңдігі мен техникалық мүмкіншілігінің молдығы ерекше назарда болуы керек. Мысалы, Шан-инь дәуірінің әдебиеті жайында айтқанда, оқытушы әртүрлі көрнекілік құралдар арқылы осы дәуірге қатысты тарихи, мәдени және жазба жәдігерлері болып табылатын қолөнер бұйымдарының көрінісін, сондай-ақ жануарлар сүйегі мен тасбақа қалқанына ойып жазылған, сол дәуірден барынша мағлұмат беретін көне мәтіндердің көрінісін ұсынған жағдайда, студенттердің таным көкжиегінің кеңіп, қытай әдебиетіне деген қызығушылығының артып, білімінің тереңдей түсетіндігіне сеніммен қарауға болады.

Соңғы жылдары жиі айтылып жүрген мәселе – оқу үдерісінде жаңа ақпараттық технологиялардың кең қолданылуы. Дегенмен жаңа ақпараттық технологиялар туралы түсінік тек көрнекілік немесе техникалық құралдармен шектелмесе керек. Бұл жердегі басты мәселе – оқытудың жаңа формалары мен әдіс-тәсілдерін қалыптастыру, оқу үрдісінің тиімділігін арттыруға деген жанаша көзқарас. Яғни, қытай әдебиетін оқыту барысында әдеттегі оқыту формасымен қатар, оқушылардың бойында соңғы жылдары жаңа технологиялардың бірден-бір көрінісі болып табылатын ғаламтордың мүмкіншілігін жан-жақты пайдалана білу дағдысын дамыту өте маңызды.

Қытай әдебиеті сабағын тиімді өткізудің тағы бір жолы студенттердің әдеби шығармаларды түпнұсқада, түпнұсқа болмаған жағдайда жақсы аудармада толық көлемде оқып шығуын жолға қойған дұрыс. Оқырман оқиға желісіне бойлай отырып, өзін шығарма кейіпкері ретінде сезінеді. Бұл оның шығарманы барынша терең түсінуіне ықпал етеді әрі ұзақ уақытқа дейін оның жадында қалады. Түпнұсқа немесе аудармада оқуға болатын шығармалар жайына келер болсақ, қытай тарихында Миң және Чиң деген атаумен белгілі дәуірлерде бастау алған классикалық романдардың бірқатары біздің оқырмандарға, соның ішінде қытай тілі мен әдебиетін үйренушілерге біршама таныс. Әрине, өкінішке қарай, бізде бұл кітаптардың қазақ тіліндегі нұсқасын оқып шығу мүмкін болмай тұр. Дегенмен кейбір кітаптарды түпнұсқада

және орыс тіліндегі аудармасымен салыстыра оқып, шығарманың мәтінімен толықтай танысып шығуға мүмкіндік бар. Оларға «Батысқа саяхат», «Үш патшалық хиссасы», «Қызыл сарай түсі» сияқты және тағы басқа классикалық шығармаларды жатқызуға болады.

Бір сабақта бір ғана методикалық әдіс емес, бірнеше әдіс-тәсілдің жиынтығы қолданылуы мүмкін. Сабақ барысында қолданылатын тәсілдің таңдап алынуына, қойылған мақсатқа жету жолында орындалатын міндеттер, шығарма жанры, әр тақырыпқа бөлінген сағат саны тікелей әсер етеді.

Осы жерде шығыстану факультетінде қытай әдебиетінің оқытылу жайын мысал ретінде қарастырсақ деп ойлаймыз. Студенттердің қытай халқының бай әдеби мұрасымен толық әрі тиянақты танысып шығуы үшін берілген сағат саны жеткіліксіз деп айтуға болады. Нақтырақ айтқанда, 3-курс шетел филологиясы мамандығында оқитын топта өтетін «Оқылатын елдің көне дәуірінен ХІХ ғасырдың соңына дейінгі әдебиеті» пәнін оқытуға бір семестрге 3 кредитке сәйкес уақыт бөлінген, яғни аптасына екі сағат лекция, бір сағат семинар деген сөз. Бұл пәннің қамтитын кезеңі қытай тарихындағы ең көне, белгілі кезең Шан-инь дәуірінен бастап, ХІХ ғасырдың аяғы, Чиң дәуірінің соңғы жылдарына дейінгі 4-4,5 мың жылға созылған уақытты қамтиды. Осындай үлкен кезеңді қамтитын әдебиетті 15 тақырыпқа бөліп, 30 сағатта айтып шығудың қаншалықты қиын екені түсінікті. Мұндай жағдайда студенттердің бұл тақырыптарды жеткілікті игеріп шығуына, негізінен, олардың өзіндік жұмысына барынша иек артуына тура келеді.

Ал қытай филологиясы мамандығында оқитын топтардағы студенттер санының соңғы жылдары 20-25-тен кем еместігін ескеретін болсақ, семинар сабағына бөлінген бір сағаттың мәселені шешуге дәрменсіз екені айқын. Осы мәселелерді ескере отырып, қытай әдебиетін оқытудың жаңаша жолын ұсынып көрсек. Әр аптадағы сағат санының аздығына байланысты, әдебиетті тарихи кезеңдердің шеңберінде оқыту тиімсіз. Өйткені кейбір тарихи кезеңдер бірнеше ғасыр уақытты қамтиды. Мысалы, «поэзияның алтын кезеңі» Таң дәуірінің әдебиеті жайында айтар болсақ, бұл дәуір бірнеше ғасыр уақытты және мыңдаған белгілі-белгісіз ақындарды қамтиды. Ли Бай, Ду Фу

және тағы басқа көптеген белгілі ақындардың өмірбаяны мен творчествосын тарқатып айтып, жоғарыда айтылған талаптарға сәйкес олардың шығармаларымен түпнұсқада танысуға көп уақыттың қажет болатыны анық. Сондықтан оқу жоспарын әдеби жанр түрлеріне қарай жасаған жөн деп есептейміз. Қытай поэзиясының тарихы көне дәуірлерден басталып, дамып, осы заманға дейін жалғасып келе жатқан жанр түрі, оны айтып шығуға берілген уақыттың шамамен жартысы қажет болады. Келесі кең тараған жанр түріне ертедегі қытай новеллаларынан бастау алатын проза жанры жатады. Бұл жанрға қалған уақыттың үштен екісін арнауға болады. Қытай әдебиетіндегі кенже дамыған жанр – драма жанрымен студенттерді таныстыруды соңына қалдырған дұрыс.

Келесі бір маңызды мәселе – студенттердің семинар сабағына дайындығы мен өзіндік жұмысының тиімділігін арттыру. Семинар сабағына ұсынылған тақырыптар оқу жоспарына сәйкес өткізіліп жатқан лекция тақырыбынан алшақтамаған жөн. Оның мақсаты – өткен тақырыпқа қатысты студенттің өз бетімен ізденуі, қосымша материалдар тауып, білімін жан-жақты толықтыруында. Егер өткен тақырып белгілі бір жазушының шығармашылығына қатысты болса, онда оқушының осы тақырыпқа байланысты өзіндік дайындығы мен семинар сұрақтарына беретін жауаптарын бірнеше пунктіге бөліп қарастырамыз:

а) жазушының өмірбаяны мен шығармашылығы туралы қысқаша баяндама дайындау;

ә) жекелеген шығармаларының жазылу тарихы, олардың қоғамдағы, адам тәрбиесіндегі ролі мен мақсаты, шығарманың келешегі туралы мәліметтер дайындау;

б) шығарманы оқырманның қабылдауы және сыншылардың бағасы.

Студенттердің өзіндік жұмысына сағат санының аздығына байланысты дәріс кезінде айтып үлгермейтін тақырыптарды ұсынуға болады. Назар аударатын жағдай тақырыптарды әр студентке бірден емес, бүкіл топқа бір тақырыптан тапсыру керек. Әйтпесе, өзіндік жұмысты тапсыру монолог түрінде өтеді де, басқа студенттердің тақырыпты жеткілікті игергендігі беймәлім болып қала береді. Өйткені бұл кезде әрбір студенттің басты мақсаты өз тақырыбына жан-жақты әрі терең дайындығын көрсету болады. Тіпті аудиториядан қойылған

бірді-екілі сұраққа берілген жауап та тақырыпты толық түсініп кетуге болады деген сөз емес. Бұл, әрине, оқытушының пән бойынша оқу жоспарына енген тақырыптарын толық қамтып өтуіне жақсы мүмкіншілік береді. Бірақ бүкіл топтың бір тақырыпқа дайындалуы, өзіндік жұмысты тапсыру кезінде, студенттер арасында пікірталас тудырып, әрқайсысының өз көзқарасын білдіріп қана қоймай, оны өздігінше қорғап шығуына жағдай тудырады. Өз кезегінде мұндай тақырыптың студенттердің жадында ұзақ сақталатынына күмән жоқ.

Студенттердің өз бетінше білімін асырып, ғылыми мәліметтерді барынша көп игеруіне жетелейтін факторлардың бірі – олардың білімін тексерудің дұрыс әдістерін қолдана білу. Өз кезегінде білім деңгейін дұрыс бағалай білу, оқытушының белгілі бір пәнді оқыту үрдісінде алдына қойған мақсаттары мен міндеттерін табысты шешуіне мүмкіндік береді. Оқушылардың үлгерімі мен білім сапасының деңгейін тексеру барысында оқытушы білім берудегі басты міндеттердің қалай орындалып жатқандығын анықтап отыруы керек, яғни берілген білімді оқушының қаншалықты игергендігін анықтау. Оқу барысында әртүрлі жағдайлар мен мүмкіншіліктерге байланысты білім деңгейін бағалаудың бір немесе бірнеше әдістері таңдалып алынуы мүмкін. Жоғарыда атап өткендей, шетел әдебиетін оқытуға бөлінген сағаттың аздығын ескерсек, семинар сабақтарымен қатар, студенттердің оқытушымен өзіндік жұмысына бөлінген уақытты да тиімді пайдалануға болады. Осы жағдайда студенттің білім сапасын бақылаудың бірден-бір тиімді жолы – оның сабаққа күнделікті дайындығын қадағалап отыру. Бұл әдіс бойынша оқытушы студенттің сабақта өзін қалай ұстайтындығынан, оқытылып жатқан материалды қалай қабылдауынан, оның есте сақтау қабілетінен және т.б. хабардар болып отырады.

Келесі әдіс – ауызша сұрақ-жауап әдісі. Бұл жиі қолданылатын әрі берілген жағдайда өте ыңғайлы әдіс десе болады. Оқытушы өткен материалды мазмұндық жағынан бірнеше тақырыпқа бөліп, олардың әрқайсысынан жекелей сұрақ қою арқылы студенттердің материалды қаншалықты терең игергендігі туралы мәлімет ала алады. Әрине, бұл әдістің кемшілігі де жоқ емес. Уақыттың аздығына байланысты, үлкен топтарда студенттердің барлығының білім деңгейін

бірден тексеріп шығу мүмкін емес. Сондықтан да оқушының білімін жазбаша тексеру әдісі өзінің маңыздылығын ешқашан жоғалтпақ емес. Жазбаша тексеру әдісінің бірнеше түрі бар, олардың бәрі сабақ барысында топтағы студенттердің білімін, сабаққа дайындығын толық тексеріп шығуға мүмкіндік береді. Біріншіден, студенттер варианттарға бөліп қойылған сұрақтарға 10-15 минут көлемінде жазбаша жауап беру арқылы өз білімін көрсете алады. Сонымен қатар жазбаша жасалған үй жұмысын да осы әдіске жатқызуға болады және де соңғы жылдары әртүрлі дәрежеде білім деңгейін бағалаудың қолайлы түрі ретінде қолданылып жүрген тестілеу әдісін атап өтуге болады. Бұл әдіске қойылатын талаптар (1-тест жауаптарының бірнеше варианты болу керек; 2-тест сұрағы қысқа әрі түсінікті болуы керек) толық орындалған жағдайда, тестілеу оқушыдан жақсы дайындықты талап ететін өте күрделі бақылау әдісі болып табылады.

Қорыта айтқанда, осы жұмыс барысында шетел әдебиетін, соның ішінде қытай әдебиетін оқытудың белгілі әрі тиімді әдістеріне сипаттама беріп, ерекшеліктеріне талдау жасадық. Қалыптасқан жағдайда тығырықтан шығудың тиімді жолдарын ұсынуға тырыстық. Дегенмен де әрбір оқытушы белгілі бір жағдайда өз тәжірибесіне сүйене отырып тиімді деп тапқан әдісін пайдалануына құқылы екені белгілі.

Әдебиеттер

1. Богданова О., Леонов С., Чертов В. Методика преподавания литературы. – М., 1999.
2. Методика преподавания литературы / под ред. О.Ю. Богдановой, В.Г. Маранцмана – М.: Владос, 1995.
3. Методика преподавания литературы: учебник для студентов / под ред. З.Я. Рез. – М.: Просвещение, 1985.

Д.А. Мадиев

Эффективные методы преподавания китайской литературы

В статье рассматриваются наиболее эффективные методы преподавания китайской литературы на примере факультета востоковедения КазНУ им. аль-Фараби, а также дается ряд предложений по проведению самостоятельной работы студентов.

D.A. Madiyev

The effective methods of teaching Chinese literature

In this article considers the most effective methods of Chinese literature teaching on the example of Kazakh National university's faculty of Oriental studies and also there is given the row of offers on students self studying.